

Ingalill Ibrcke

Kyrksläotts hembygdsförening 100 år

Tillbakablickar och reflektioner inför jubileumsåret

Då Kyrksläotts hembygdsförening grundades hade två sammanslutningar redan jämnat vägen. År 1885 hade ortens första lärare Isak Erik Vik bildat en s.k. teförening med sång, deklamation och dans på sitt program. Tio år senare stiftade Uno Fleege föreningen Hembygdens Vänner i Kyrkslätt.

Den ryska regeringens representanter såg som bekant under den här tiden inte med blida ögon på föreningsverksamhet som kunde tolkas som antirysk. Hembygdens Vänner fick följaktligen tona ner den mer idéella verksamheten och koncentrerade sig, åtminstone officiellt, på program av lättsammare karaktär.

Men intresset för hembygdsfrågor var starkt och år 1899, under den värsta förtryckstiden, tog Uno Fleege tillsammans med Johan Evert Rosberg initiativ till hembygdshistoriken Kyrkslätt socken som utkom i tre delar åren 1900 och 1901. Rosberg skrev kapitlet om Kyrksläotts natur medan Fleege författade avsnitten om Kyrksläotts historia, kultur och utveckling. Situationen för de idéella föreningarna förbättrades först år 1906 då föreningsfrihetslagen stadfästes. Hösten 1907 höll den organiserade hembygdsforskningens initiativtagare i Finland, Robert Boldt, ett föredrag i Kyrkslätt om hembygdsforskning som väckte stort intresse och livlig diskussion. Följande vår bildade ungdomsföreningarna en centralstyrelse för att ta hand om hembygdsfrågorna. Tiden började vara mogen för ett mer systematiskt hembygdsarbete. År 1910 grundades Kyrksläotts hembygdsförening och valde J.E. Rosberg till sin första ordförande.

I föreningens stadgar fastslogs att föreningen ska arbeta för en fördjupad kännedom om Kyrksläotts natur, folk och historia samt väcka intresse för hembygdsforskning och naturskydd genom att "hopbringa och vårda samlingar av fornsaker, handlingar, litteratur, kartor, målningar, teckningar, planscher, fotografier belysande förhållandena i Kyrkslätt och hembygdsforskning överhuvud."

Föreningen grundades i första hand för kyrkslättbor som flyttat till Helsingfors. Mötena ordnades vanligtvis i Helsingfors men man arrangerade regelbundet utflykter till natursköna platser i Kyrkslätt. Naturskyddet spelade på flera sätt ett viktig roll i det tidiga hembygdsarbetet. År 1911 tillsattes en "ejderskyddskommitté" och år 1919 grundades Meiko naturpark. Hembygdsforsk-

ningen överlag var naturvetenskapligt betonad, ett arv från Ortsbeskrivningens guldålder på 1700-talet. Både Robert Boldt och J.E. Rosberg var naturvetare, Boldt botaniker och Rosberg geograf.

Nationalism och nostalgi

Robert Boldt var intresserad av pedagogik och utvecklade riktlinjer för skolornas hembygdslära. Enligt honom skulle hembygdsläran omfatta geografi, biologi och historia. Barnet ska genom att själv upptäcka element i sin omgivning bli fäst vid den. Intresset för omgivningen binder barnet vid det som är rent och vackert och väcker på så sätt kärleken till hembygden, resonerade han.

Bakom bildningssträvandena fanns alltså en idéell målsättning som passade väl in i en tid genomsyrad av ryskt förtryck och språkpolitiska spänningar. Den accelererande industrialiseringen och de moderniseringar den medförde förändrade den gamla livsformen relativt snabbt. Intresset för det förflutna och den traditionella allmogekulturen som många upplevde som äkta och sund var en motreaktion.

Kyrkslätt hörde till de områden som i och med industrialiseringen ändrade karaktär, både språkligt och näringsmässigt. Närheten till Helsingfors och speciellt järnvägen 1903 fick stor betydelse då kommunikationerna till huvudstaden blev snabbare och lättare.

I sitt festtal vid Kyrkslätt Skärgårds Ungdomsförenings invigning av sitt föreningshus Runhälla år 1914 uttryckte Algot Jansson stämningarna så här:

“Glädjefattig är den närvarande tiden, oroligt och jäktande livet omkring oss. Och i så många människors anläten ser vi ofrid och missnöje. Vår tid gömmer så mycket nöd, så mycken sorg och så mycket elände, och detta synnerligast i våra större städer. Det kan därför ej tillräckligt ofta ropas till landsbygdens ungdom: Lämna ej din bygd! Arbeta på den jord dina fäder plöjt! Staden lockar väl, men dess lyckoskimmer är i många fall ett falskt irrbloss.”

I motsats till vad som var fallet för ungdomsföreningarna vilkas verksamhet vanligtvis byggdes upp kring en egen föreningslokal verkar Kyrkslättis hembygdsförening inte ha haft planer på en sådan. Däremot skulle alla hembygdsföreningar med självaktning grunda ett museum. Förebilden var Artur Hazelius' Skansen. Tre år efter starten, i december 1913, invigdes Kyrkslättis hembygdsförenings museum Gammel-Tina i Masaby.

Föremålssamlingarna berättar lika mycket om situationen och stämningarna för hundra år sedan som om den kultur man ville bevara. Birger Janssons uttalande i skriften Gammel-Tina (1919) belyser de känslor av nationalism och nostalgi som genomsyrade museiverksamheten:

Den s.k. chaufförstugan på Gillobacka restaureras till Kyrksläotts hembygdsförenings samlingslokal. Huset fotograferat från väster på 1930-talet. Till vänster syns Gamla kustvägen mot Jorvas. Foto: Kyrksläotts hembygdsförening/Österman

“I museer sammanbringas typer på klädebonader, möbler, redskap och husgeråd från olika tider, från skilda trakter, från olika stånd. Vi har mer än andra orsak att härutinnan följa exemplet från utlandet, ty vår kultur är i grund och mycket smaklös. Vi följa stundens nycker då vi bygga oss en kyrka eller ett boninghus såväl som då vi köpa oss nya kläder. [...] I dessa samlingar av olika slag kommer folkets eller landets rätta karaktär till synes. Besökaren av ett museum eller en naturpark får med sin fantasi dikta sig in i sitt folks och sin stams underbara förflutna och se framför sig ett stycke av landet sådant det skulle te sig, om ingen människohand, stundom vägledande, men stundom också obarmhärtigt skövlande, komme den vid.”

Då evakueringsordern kom 1944 flyttades föremålen till Hertonäs. År 1956 då Porkalaområdet återbördades fanns bara en väderkvarn kvar på museiområdet. Man beslöt att återupprätta museet i Alisgården i Lappböle där det fortfarande verkar.

Flyttning och fastighetsskötsel

Förutom Alisgårdens två byggnader har föreningen idag ett hus på Gillobacka, en stockstuga i Masaby samt några mindre gårdsbyggnader på museiområdet i Gesterby. På Gesterby gårds ladugårdsvind uppbevarar föreningen en samling föremål relaterade till det agrara Kyrkslätt, bl.a. kärror, slädar, jordbruksredskap och verktyg. Det senaste tillskottet i föreningens byggnadsbestånd är en fastighet i Kurkisto som i höst tillföll föreningen genom testamente.

Fram till år 2009 förfogade hembygdsföreningen över Sarfviks gård där den bedrev musei- och annan kulturverksamhet. De sista åren av Kyrksläotts hembygdsförenings första sekel präglades av gårdens ovissa öde. Sarfvik innehades sedan 1830-talet av släkten Nyman. Släktens sista medlem, Anna Nyman, bodde kvar i huset till sin död år 1985.

År 1986 överläts gårdens huvudbyggnad för museiändamål till Kyrksläotts hembygdsförening som gick in för att tillmötesgå Anna Nymans önskan om att bibehålla hemmet intakt. Under årens lopp ordnades där seminarier, diskussionstillfällen, utställningar och guidningar. Seminariet "På jakt efter en världsbild", i många år arrangerat tillsammans med Svenska Folkskolans Vän-

Huset från öster. Det lokalhistoriska arkivet byggs i två plan i slutningen snett till vänster framför huset. Arkivets nedre plan blir under marknivån. Foto: Kyrksläotts hembygdsförening/Österman

ner, blev under ledning av Bo Lundell en institution. I takt med att en påbyggnad av motorvägen från Stensvik västerut blev mer aktuell, blev Sarfvikområdet attraktivt för markägaren Sarfvik Oy, numera Sato. Bolaget planerade bostäder på området och beslöt att omvandla Sarfviks gårds huvudbyggnad till eget försäljningskontor. I december 2008 var hembygdsföreningen efter segslitna förhandlingar tvungen att ge upp museet. I januari 2009 tömdes huset och föremålen magasinerades. Deras slutgiltiga placering är ännu oklar. Upplösandet av Sarfviks gårds museum förorsakade en omorganisering också i Alisgården då en del av föremålen från Sarfvik tillsvidare uppbevaras där. Till planerna hör att flytta stockstugan i Masaby, den s.k. Tinastugan, till Alisgården där den tillför välkommet tilläggsutrymme som välbehövligt förråd och för temporära utställningar.

Vid museet på Gesterby ladugårds vind har också förekommit en del förändringar. På grund av att ett nytt ventilationssystem installerades i huset var en del av föremålen tillfälligt förvarade på Ragvalds gård. I samband med förflyttningen av föremålen gjorde fil.stud. Martin Backman en inventering av dem, fotograferade dem samt kompletterade föremålsförteckningen.

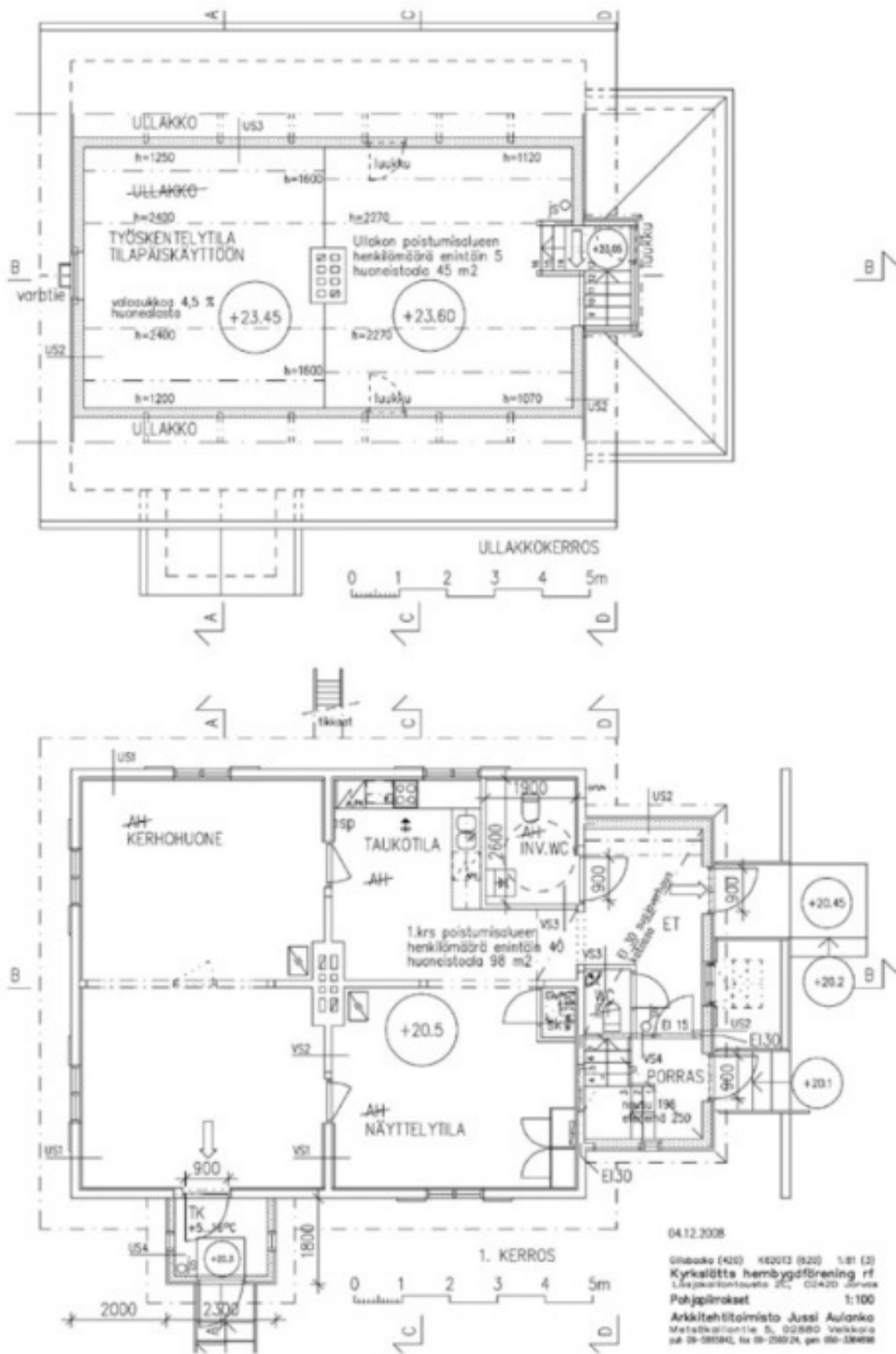
Kyrksläotts hembygdsförenings största projekt är nu restaureringen av föreningshuset på Gillobacka.

Äntligen eget

Strax intill Gamla Kustvägen i Jorvas står två vitrappade, skyddsmärkta stockhus, de enda byggnaderna som finns kvar av Gillobacka gård. Gården med anor från 1500-talet hörde till de största i Kyrkslätt och fungerade som tings- och länsmansgård samt gästgiveri. Det mindre huset är byggt kring 1920 och privatägt. Det andra uppfördes alldeles i början av 1900-talet och restaureras som bäst till Kyrksläotts hembygdsförenings samlingslokal.

År 2007 satte dåvarande ägaren, Kyrksläotts kommun, huset till försäljning. Det var i anskrämligt skick efter att ha skadats i en eldsvåda och stått obebott i flera år. Men efter "husdoktor" Paul Boströms och arkitekt Jussi Aulankos grundliga inspektion vågade föreningen helhjärtat gå in för att få huset till sitt. Förhandlingar med kommunens representanter resulterade i ett markbyte mellan kommunen och hembygdsföreningen; kommunen fick överta hembygdsföreningens markområde i Masaby och hembygdsföreningen blev ägare till tomten med den s.k. chaufförsstugan på Gillobacka.

Huset har en brokig historia och har bland annat inhyst gårdens chaufförer, därav namnet chaufförsstugan. Det har också en intressant koppling till Arvid Mörne. Enligt uppgift från hans döttrar ska han ha bott där och i ett rum med

I bottenvåningen på 116 kvm finns mötes- och seminarierum, övre våningen reserveras för arbets- och förvaringsutrymmen. Ritning: Jussi Aulanko

utsikt österut över fälten skrivit en del av sina kändaste dikter. I nyare tider har huset inrymt både privatpersoner och småskalig affärsverksamhet, bland annat ett företag som tillverkade likkistor.

I maj 2007 påbörjades röjningen av det bråte som tidigare hyresgäster lämnat kvar. En anseelig mängd trasiga tvättmaskiner, mikrovågsugnar och radioapparater fraktades bort, likaså uttjänta kontorsmöbler.

Av innerväggarnas flera tapetlager togs provbitar till vara och stockstommen frilades. Då golvytorna och isoleringen avlägsnades uppdagades att stora delar av golvet var isolerat med kreosot. Det hälsovådliga materialet knackades försiktigt bort och transporterades till problemavfallsstationen i Riihimäki.

Restaureringen har framskridit enligt planerna. Plåttaket har bytts ut till tegeltak och väggarna har fått ny rappning. På innerväggarna har lagts träfiberskivor och golvet har isolerats. Golvplankorna har monterats i seminarierummet och till stor del också i de andra rummen.

Arbetet har utförts huvudsakligen med talkokraft under rådgivning av ansvarige byggmästaren Paul Boström som ansvarat för arbetskedan som krävt fackkunskap. Jussi Aulanko är projektets huvudplanerare. Talkotimmarnas antal uppgår till ca 2.000 varav en kärntrupp bestående av Börje Forsberg, Bjarne Johansson, Leif Moring och Bengt Welin står för de allra flesta.

För framtiden

På grund av att Kyrkslätts hembygdsförening saknar ändamålsenliga arkivutrymmen har man inte kunnat ta emot donationer i större skala, ännu mindre samla in kulturhistoriskt värdefullt material. Situationen kommer lyckligtvis att förbättras då föreningen inom överskådlig framtid påbörjar byggandet av egna arkivutrymmen i anslutning till föreningshuset på Gillobacka. Sent omsider blir det möjligt att följa stadgarnas uppmaning att hopbringa och vårda samlingar av också arkivmaterial, inte endast föremål.

Meningen är att ta till vara förenings-, släkt- och gårdsarkiv. Minst lika viktiga är personliga minnen och upplevelser förmedlade i brev, dagböcker och intervjumaterial. Småttryck som kvitton, biljetter, reklamer och liknande får inte heller undervärderas, de kan också visa sig vara värdefulla. Det är idag vi påverkar vad framtidens forskare hittar i arkiven.

Hembygdsföreningens uppgift är inte enbart att samla in och förvara utan fungera som förmedlare av lokalhistorisk kännedom med hjälp av utställningar, föredrag och publikationer. På en ort där inflyttningen är stor är det speciellt viktigt.

Förhållandena i Kyrkslätt fram till krigen är relativt mångsidigt belysta i den lokalhistoriska litteraturen, likaså har evakueringen och arrendetiden fått välförtjänt uppmärksamhet. Nu vore det viktigt att därutöver koncentrera sig på efterkrigstiden och speciellt 1960- och 1970-talen då den största strukturomvandlingen i modern tid ägde rum. De nya industrierna lockade många inflyttare, nya bostadsområden kom till, jordbrukarbefolkningen minskade medan utbildning och service skapade nya arbetsplatser, centrumområdet förvandlades radikalt, språkförhållandena ändrade osv.

Under jubileumsåret utkommer Kyrkslätts hembygdsförening med en 100-årsskrift. Den ger också ut FD Pekka Borgs *Miljövården i Kyrkslätt förr och nu* på svenska och finska. Boken bildar en intressant länk till de första decenniernas betoning på natur- och miljöfrågor.

Källor:

Anttila, Veikko 1964: *Suomen kotiseuduntutkimus 1894–1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuhistoria*. Kansatieteellinen arkisto 17. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsingfors.

Backman, Sigbritt (red.) & Brenner, Hans & Nyman, Hjärdis 2009: *Jorvas – en Kyrkslättsbygd genom tiderna*. Kyrkslätts hembygdsförenings skrifter 36. Ekenäs.

Backman, Sigbritt & Ihrcke-Åberg, Ingalill 2003: *Det gamla Kyrkslätt*. Kyrkslätts hembygdsförenings skrifter 29. Ekenäs.

Jansson, Birger 1919: *Gammel-Tina*. Kyrkslätts hembygdsförenings skrifter I. Andra upplagan 1983. Ekenäs.

Klövekorn, Martin 1960: *Die sprachliche Struktur Finnlands*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Helsingfors.

Legné, Mattias 2004: *Fäderneslandets rätta beskrivning. Mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. Borgå

Rosberg, J.E. & Fleege, Uno 1901: *Kyrkslätt socken, dess kultur, utveckling och historia*. Helsingfors.

Stenfors, Piia 2007: *Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1135. SKS. Tavastehus.

Kyrkslätts Skärgårds Ungdomsförenings arkiv